

Мозоль Наталія Іванівна, доцент кафедри історії та філософії навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Кожна держава має бути зацікавлена в створенні, всебічному розширенні і поглибленні громадянського суспільства, якщо воно прагне до задоволення потреб громадян, до своєї адаптації в загальнолюдський цивілізований процес. Сьогодні гостро постала теоретична і практична проблема вироблення перспективного підходу до оцінки української історії і незалежної, самостійної ідеологічної та політичної позиції щодо оцінки шляхів і засобів розвитку України. Основою існування демократичної держави вважається співвідношення громадянського суспільства та правової держави, за допомогою якої юридичними засобами забезпечується верховенство права, реальне здійснення, гарантування, охорона, захист і поновлення порушених прав людини і громадянина, взаємна відповідальність держави і особи, контроль і нагляд за створенням і застосуванням юридичних законів [1, с. 87–88]. Основну проблематику громадянського суспільства було висвітлено в науковому доробку видатного вченого-правознавця Володимира Володимировича Копейчикова [2, с. 104]. 56 Враховуючи особливості перехідного часу, в якому знаходиться Україна, має бути проведена в життя така концепція співвідношення особи, суспільства і держави, яка дозволила б не тільки змінити сьогоднішній менталітет людини, але й сприяти формуванню вільної особи з високою політичною, економічною і правовою культурою, яка усвідомлює свою цінність і гідність. Ця концепція передбачає, що епіцентром громадянського суспільства є людина, її права, свободи й інтереси, що всі інститути громадянського суспільства і держави утворюються постільки, оскільки є необхідність створити умови для нормальної життєдіяльності людини, захисту її прав і свобод. На переконання академіка В.В. Копейчикова, громадянське суспільство – це сфера самовияву вільних індивідів та об'єднань громадян, які добровільно об'єдналися і захищені від незаконного втручання органів державної влади в їх діяльність» [3, с. 27]. У сучасних умовах однією із вимог громадянського суспільства виступає фактор соціальної відповідальності в усіх сферах суспільного життя (економічній, політичній, соціальній, екологічній, національній), на всіх рівнях суспільних організацій (соціальної групи, суспільної організації, держави, співтовариства), пов'язаних з висуненням на перший план загальнолюдських цінностей. Характерною ознакою суспільно-політичного поступу незалежної України та його сучасного періоду є становлення і досить динамічний розвиток громадянського суспільства як складової процесу державотворення та суттєвого чинника трансформації

політичної системи [4]. В.В. Копейчиков розглядав громадянське суспільство як самостійну соціальну систему, яка складається з різних соціальних інститутів та організацій, що діють на основі громадянської ініціативи та самоврядування. Словом, важливе місце у розумінні громадянського суспільства посідає асоціативний аспект, тобто наявність певної спільності соціальних суб'єктів, що прагнуть самоідентифікації. Проблематика громадянського суспільства є доволі складною. Вона не обмежується тільки аспектом надання соціальним суб'єктам достатнього простору для реалізації їх вільного вибору у власних діях на свою і суспільну користь. Але не слід забувати, що громадянське суспільство – це людське суспільство, взяте з точки зору його конкретної якісної характеристики. Нова для українського соціуму тематика концептуально-теоретичної ідеї громадянського суспільства як висококласного аналітичного продукту і схема розвитку практичної політики вимагають чіткості у питанні про те, який саме тип громадянського суспільства необхідно створити чи відтворити в соціокультурній реальності України. Не слід залишати поза увагою сукупність найбільш значущих і стійких рис, що характеризують природу й різновид громадянського суспільства у різних системах культур і в різні історичні епохи. Недооцінка цієї проблеми або ігнорування її характеристик у конкретних соціокультурних умовах призведе до сумнозвісного методу спроб і помилок у розбудові новітнього суспільства. Сьогодні очевидно, що Україна, ставши на шлях розбудови демократичної держави і відповідних суспільних відносин, має спрямовувати зусилля на 57 поглиблене вивчення й вироблення нового розуміння організації громадянського, демократичного цивілізованого соціуму, що визначатиме принципи й характер відносин у всіх сферах життєдіяльності. Наразі досягненням є усвідомлення необхідності структурування феноменологічних характеристик громадянського суспільства в Україні, якому притаманні розчленованість, розгалуженість зв'язків та інтересів, динамічна структуралізація соціального життя, повне і достовірне знання соціально-політичних інтересів і прагнень наявних у суспільстві соціальних груп, класів, ідейних програм, форм діяльності, основних прав і свобод, що гарантують самодетермінацію громадянського суспільства і пошуки шляхів гармонізації суспільних відносин [5]. Визначення суті громадянського суспільства має важливе значення. Але завжди слід пам'ятати, що громадянське суспільство – це таке суспільство, де інтереси людини мають пріоритетне значення. Адже людині за своєю природою притаманне прагнення жити в суспільстві людей, в якому вона прагне задовольнити, насамперед, свої приватні інтереси. В той же час, звичайно, інститути громадянського суспільства покликані забезпечити певний баланс між соціальними та політичними силами, а за допомогою правових норм регулювати відповідні відносини. Досліджуючи громадянське суспільство, яке формувалося в період становлення незалежності України, В.В. Копейчиков виокремив чого не вистачає громадянському суспільству нової держави. Вивчаючи особливості розвитку громадянського суспільства в Україні, потрібно враховувати вплив західних і східних культур та особливості власного

історичного досвіду. Українське суспільство, яке багато років перебуває у стані трансформації, має генерувати власну модель громадянських відносин і громадянського суспільства, та відповідно власну модель громадянськодержавної взаємодії [6]. Таким чином, громадянське суспільство – це не якісь ізольовані індивіди, а комплекс соціальних відносин, система суспільних інтересів (економічних, соціально-політичних, релігійних, духовних, сімейних, культурних та інших), яка виражає різноманітні цінності, інтереси і потреби членів суспільства. Це сфера самовиявлення вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій і організацій, обмежених відповідними законами від безпосереднього втручання та довічної регламентації діяльності цих громадян і організацій з боку державної влади. Протягом багатьох століть боротьби українців за свою незалежну державу, коли Україна перебувала у складі інших держав, ідеологія націоналізму, що об'єднувала всі національні сили різних відтінків на ґрунті прагнення до політичного самовизначення, відіграла роль цементуючого фактору в змаганнях за самостійну і незалежну національну державу. Відтоді, як Україна здобула незалежність, українське суспільство увійшло в етап розбудови і розвитку національної держави і громадянського суспільства. Отже, в перспективі ефективність в організації громадянської о суспільства в Україні залежить від того, в якій мірі держава і суспільство здатні створити умови, вільні від причин, що породжують дестабілізуючі фактори в кожній із 58 сфер життєдіяльності соціального організму. Вирішальною передумовою забезпечення національної державності є дотримання законів існування системи, створення передумов для її природного функціонування, запобігання дестабілізації. Це головні умови збереження незалежності держави, суспільства, особи (громадянина). Становлення громадянського суспільства суверенної національнодемократичної держави Україна – імператив історії. Досвід розвитку цивілізованих країн засвідчує, що формування громадянського суспільства шляхом світової цивілізації тривалий і дуже складний процес. Справжнє громадянське суспільство може існувати лише в державі з ефективною та конкурентно-спроможною, соціально-орієнтованою економікою [7]. Громадянське суспільство в Україні має подолати на шляху свого подальшого розвитку ряд проблем. По-перше, ми є роз'єднаними: політичні погляди або їх відмінність викликають агресію, направлену на співбесідника; невеликий відсоток середнього класу утворює соціальну прірву між рівнем життя різних прошарків населення; окреме болісне питання – це анексія Криму та повномасштабне вторгнення РФ. По-друге, тотальна недовіра проникла в усі сфери нашого життя: серед українців панує стереотип, що отримати бажане можливо виключно завдяки корупційним складовим: наявності впливових зв'язків або пропозиції неправомірної вигоди. Вагомими факторами значного впливу корупції на темпи розвитку громадянського суспільства в Україні залишається безвідповідальність та амбівалентність. Відсутність громадянської активності, зокрема, участі у діяльності громадських організацій, волонтерства, ігнорування можливості стати викривачем, зумовлюють зменшення темпів

розвитку демократичного суспільства. Небажання брати відповідальність за подальший розвиток своєї держави, зацікавленість у реалізації власних цілей будь-якою ціною, навіть свідомим порушенням антикорупційного законодавства, сприяють порушенню стійкості фундаментальних принципів побудови громадянського суспільства – правового захисту та рівності перед законом кожного громадянина. Соціальна мотивація у боротьбі з корупцією та трансформація методів подолання цього антисоціального явища стануть запорукою розбудови громадянського суспільства. Байдужість до долі країни дорого коштує байдужим. А спроби здатись на милість переможця коштує ще дорожче цілим наступним поколінням [8].

Список використаних джерел

1. Правознавство : підруч. / А. І. Берлач та ін. / За ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 752 с.
2. Кривицький Ю. В. Життєвий шлях і творчий доробок академіка В.В. Копейчикова в цифрах. ІХ наукові читання, присвячені пам'яті академіка В.В. Копейчикова : зб. матеріалів (м. Київ, 20 лист. 2019 р.) / Редкол. : А. М. Завальний, Ю. В. Кривицький, Н. В. Лазнюк. Київ : НАВС, 2019. С. 104–106.
3. Копейчиков В. В. Про теоретичні засади конституційного ладу. Вісник Академії правових наук України. 1993. № 1. С. 26–34. 59
4. Асірян С. Р., Белей О. В., Дулепа В. П. „Дефіцит демократії” у Європейському Союзі: сучасний стан і шляхи вирішення. Юридичний науковий електронний журнал. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/124>
5. Енциклопедія політичної думки. URL. Електронний ресурс: <http://slovopedia.org.ua/40/53407/261250.html>.
6. Чумаков Д. Д. Проблема розвитку громадянського суспільства в Україні в контексті його взаємодії з інститутом держави. Грані. № 6. 2014. С. 131–135.
7. Івченко Ю. Громадянський патріотизм як основа національної єдності (філософськоправові аспекти) // Підприємництво, господарство і право. № 9. 2017. С. 223–226.
8. Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним : монографія. Київ : Грані-Т, 2011. 447 с.